

BIBLIOTEKA SEJMOWA
KONSTYTUCJE ŚWIATA

KONSTYTUCJA
Republiki Tunezyjskiej

CONSTITUTION
DE LA RÉPUBLIQUE
TUNISIENNE

Tłumaczenie z języka francuskiego i wstęp
Tatiana Chauvin

Warszawa 2024

Seria: Konstytucje Świata

Redaktor serii: Wiesław Staśkiewicz

Konstytucja Republiki Tunezyjskiej

Redakcja naukowa: **Wiesław Staśkiewicz**

Redakcja: **Katarzyna Gralak**

Projekt graficzny: **Darek Kondefefer**

© Copyright by Kancelaria Sejmu 2024

Biblioteka Sejmowa

ul. Wiejska 4/6/8, 00-902 Warszawa

e-mail: biblioteka@sejm.gov.pl

Skład i redakcja techniczna: Zespół Wydawnictwa Sejmowego

Druk i oprawa: Wydział Poligrafii Kancelarii Sejmu

ISBN: 978-83-7666-788-1

Spis rzeczy

Wstęp <i>Tatiana Chauvin</i>	6
Konstytucja Republiki Tunezyjskiej z dnia 25 lipca 2022 r.	46
Preambuła	49
Rozdział I. Postanowienia ogólne	55
Rozdział II. O prawach i wolnościach	59
Rozdział III. Funkcja ustawodawcza	67
Sekcja 1. Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych	67
Sekcja 2. Krajowa Rada Regionów i Okręgów	75
Rozdział IV. Funkcja wykonawcza	79
Sekcja 1. Prezydent Republiki	79
Sekcja 2. Rząd	85
Rozdział V. Funkcja sądownicza	89
Rozdział VI. Sąd Konstytucyjny	93
Rozdział VII. Wspólnoty terytorialne i regionalne	97
Rozdział VIII. Wysoki Niezależny Organ Wyborczy	99
Rozdział IX. Wysoka Rada ds. Edukacji i Nauczania	101
Rozdział X. Zmiana Konstytucji	103
Rozdział XI. Przepisy przejściowe i końcowe	105
Wybrana literatura	107

KONSTYTUCJA REPUBLIKI TUNEZYJSKIEJ

Przyjęta w referendum konstytucyjnym 25 lipca 2022 r.

Promulgowana dekretem Prezydenta nr 2022-691
z 17 sierpnia 2022 r. opublikowanym w Dzienniku Urzędowym
Republiki Tunezyjskiej¹ nr 91 z 18 sierpnia 2022 r.

Stan prawny na 1 lipca 2024 roku

¹ Franc. „Journal officiel de la République tunisienne”. Wersja elektroniczna Konstytucji w języku francuskim jest dostępna na stronie Biblioteki Sejmowej: https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2023/02/Tunezja_francuski_pdf_2022.pdf. (Niesygnowane przypisy pochodzą od redakcji).

CONSTITUTION DE LA RÉPUBLIQUE TUNISIENNE

26 dzień miesiąca *zu al-bidżdża al-haram* 1443 r.¹
25 lipca 2022 r.

¹ Data według muzułmańskiego kalendarza księżycowego, przez wyznawców islamu używanego głównie do celów religijnych. Pierwszym rokiem tego kalendarza jest rok 622, a ostatnim, dwunastym miesiącem *zu al-bidżdża* (lub *zu al-bidżdża al-haram*), który liczy dwadzieścia dziewięć dni.

PREAMBUŁA

W imię ludu,

Na podstawie dekretu prezydenckiego nr 2022-506 z 25 maja 2022 r. w sprawie zwołania wyborców na referendum dotyczące projektu nowej Konstytucji Republiki Tunezyjskiej w dniu 25 lipca 2022 r.

Zgodnie z postanowieniem Wysokiego Niezależnego Organu Wyborczego nr 2022-22 z 16 sierpnia 2022 r. w sprawie ogłoszenia ostatecznych wyników referendum dotyczącego projektu nowej Konstytucji Republiki Tunezyjskiej, przeprowadzonego w poniedziałek 25 lipca 2022 r.

Kajs Su'ajjid, Prezydent Republiki Tunezyjskiej, dokonuje promulgacji Konstytucji Republiki Tunezyjskiej, której treść brzmi:

W imię Boga, Łaskawego, Miłosiernego

PREambuła

My, lud tunezyjski, dzierżyciel suwerenności, 17 grudnia 2010 r. dokonaliśmy niespotykanego w historii zrywu, powstaliśmy przeciwko niesprawiedliwości, tyranii, głodowi i nadużyciom we wszystkich sferach życia.

My, lud tunezyjski, którzy cierpieliśmy i przetrwaliśmy przez ponad dekadę po tej błogosławionej rewolucji i nie ustaliliśmy w podnoszeniu naszych słusznym żądań pracy, wolności i godności narodowej, ale w zamian otrzymaliśmy jedynie fałszywe hasła i obietnice, korupcja wzrosła, grabież naszych zasobów naturalnych i naszych funduszy publicznych tylko się pogłębiała wobec braku jakiegokolwiek odpowiedzialności. Głęboko poruszeni historyczną

odpowiedzialnością, byliśmy więc zobowiązani do odwrócenia biegu rewolucji, a nawet biegu historii, i misja ta została wypełniona 25 lipca 2021 r., w dniu upamiętnienia proklamowania Republiki.

My, lud tunezyjski, którzy poświęciliśmy rzeszę męczenników za wyzwobodzenie się i wolność, ich czysta i uświęcona krew zmieszała się z tą błogosławioną ziemią, malując kolory narodowego sztandaru.

Wyraziliśmy naszą wolę i nasze najważniejsze wybory w konsultacjach narodowych, w których uczestniczyły setki tysięcy obywateli w Tunezji i poza jej granicami, oraz po uwzględnieniu wyników debaty narodowej, tak aby nikt nie narzucił swojej opinii i żadna partia nie narzuciła swojego wyboru.

My, lud tunezyjski,

Zatwierdzamy tę nową Konstytucję dla nowej Republiki na kanwie naszej historii pełnej chwały, poświęceń, upokorzeń i heroizmu.

Nasz umiłowany kraj był świadkiem licznych ruchów wyzwolenicznych, od ruchu wyzwolenia intelektualnego w połowie XIX w., poprzez ruch wyzwolenia narodowego od początku XX w., aż do uzyskania niepodległości i wyzwolenia spod obcej hegemonii.

Początek wyznaczył ruch wyzwolenia intelektualnego, potem narodził się ruch wyzwolenia narodowego, a 17 grudnia 2010 r. doszło do rewolucyjnej eksplozji która, w związku z sześćdziesiątą czwartą rocznicą proklamowania Republiki, zainicjowała ruch odrodzenia i umożliwiła przejście do nowego etapu naszej historii, przejście od rozpacz i rozczarowania do nadziei, do pracy i do pragnienia, aby obywatel był wolny w wolnej i całkowicie suwerennej ojczyźnie, aby zapanowała sprawiedliwość, wolność i godność narodu.

Przyjmujemy niniejszą Konstytucję, czerpiąc inspirację z chwały i upokorzeń przeszłości, dążąc do lepszej przyszłości dla nas i dla przyszłych pokoleń, aby flaga narodowa wznosiła się coraz wyżej na wszystkich arenach i pod każdym niebem.

Wyrażamy zgodę na niniejszą Konstytucję, mając na uwadze nasze dziedzictwo konstytucyjne, głęboko zakorzenione w historii,

począwszy od Konstytucji Kartaginy¹, poprzez Pakt Podstawowy² – deklarację praw suwerena i jego poddanych, aż po ustawę zasadniczą państwa tunezyjskiego z 1861 r.³, jak również we wszystkich tekstach konstytucyjnych, które Tunezja przyjęła od czasu uzyskania niepodległości⁴.

Wiele z tych tekstów odniosło względny sukces, ale znaczna ich liczba została wykorzystana w celu zapewnienia przywódcom formalnej, ale fałszywej legitymizacji.

W tym upamiętnieniu konstytucyjnej historii Tunezji uczciwość wymaga od nas przywołania jednego z najważniejszych tekstów konstytucyjnych tamtych czasów, noszącego nazwę Waga⁵, Konstytucji, którą Tunezja zyskała na początku XVII w., była znana ludności jako Czerwony Rejestr⁶ ze względu na czerwoną oprawę. Została napisana przez Tunezyjczyków, wierzących w wartość sprawiedliwości, którą symbolizuje waga, rozdawano ją wśród ludności, by mogła na niej polegać w razie obawy o niegodziwe postępowanie sądu⁷.

¹ Nawiązanie do opisanego przez Arystotelesa (zob. *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, w: *Dzieła wszystkie*, t. 6, Warszawa 2001, ks. II, rozdz. 8) ustroju Kartaginy, łączącego elementy monarchii, arystokracji i demokracji.

² Zob. *Pacte fondamental tunisien (10 septembre 1857)*, <https://mjp.univ-perp.fr/constit/tn1857.htm>; zob. także *Wstęp*, s. 8–9.

³ Zob. *Constitution du 26 avril 1861*, <https://mjp.univ-perp.fr/constit/tn1861.htm>; zob. także *Wstęp*, s. 9–12.

⁴ Chodzi zapewne o Konstytucję z 1959 r., wielokrotnie zmienianą, ostatni raz w 2008 r. (zob. *Constitution du 1er juin 1959 [version de 2008]*, <https://mjp.univ-perp.fr/constit/tn1959.htm>), oraz o Konstytucję z 2014 r. (zob. *Constitution de la République tunisienne*, https://constitutionnet.org/sites/default/files/constitution_tunisienne_-_27_janvier_2014.pdf); zob. także *Wstęp*, s. 14–15.

⁵ Arab. Al-Mizan.

⁶ Arab. Zimam al.-Ahmar.

⁷ Zdaniem specjalistów nie jest to Konstytucja, ale pierwszy rejestr skarbowy, zawierający spis majątku ludności i spis podatków nałożonych na nią przez imperium osmańskie, zob. R. Messaoud, *Views. Tunisia's New Constitution, from Averting an «Imminent Threat» to Regime Change*, „Rowaq Arabi” 2022, t. 27, nr 2, s. 56, <https://cihrs-rowaq.org/wp-content/uploads/2022/10/Messaoud-Romdhani-En-Views-Tunisiass-New-Constitution-from-Averting-an-%E2%80%98Imminent-Threat-to-Regime-Change-Rowaq-Arabi-27-2.pdf>.

My, lud tunezyjski,

Dzięki tej nowej Konstytucji pragniemy zapewnić sprawiedliwość, wolność i godność. Nie ma pokoju społecznego bez sprawiedliwości, godności ludzkiej bez prawdziwej wolności, dumy patriotycznej bez całkowitej suwerenności i absolutnej niezależności.

Ustanawiamy niniejszym nowy ustrój konstytucyjny, oparty nie tylko na rządach prawa, ale także na społeczeństwie prawa, aby normy prawne były szczerym i uczciwym wyrazem woli ludu, który nie tylko je przyswoi, ale stanie się narzędziem ich realizacji poprzez konfrontację z każdym, kto je przekroczy lub spróbuje naruszyć.

Zatwierdzając tę nową Konstytucję, wierzymy, że prawdziwa demokracja odniesie sukces tylko wtedy, gdy demokracji politycznej towarzyszyć będzie demokracja gospodarcza i socjalna, czego wyrazem jest przyznanie obywatelom prawa do swobodnego wyboru swoich przedstawicieli oraz do pociągania ich do odpowiedzialności, a także zagwarantowanie wszystkim prawa do sprawiedliwego podziału bogactwa narodowego.

My, lud tunezyjski,

Potwierdzamy naszą przynależność do narodu arabskiego i przywiązanie do ludzkiego wymiaru religii islamskiej. Potwierdzamy również naszą przynależność do kontynentu afrykańskiego, który nosi historyczną nazwę naszej drogiej ojczyzny⁸.

Jesteśmy ludem, który nie wyraża zgody na zawieranie przez nasze państwo sojuszy za granicą, podobnie jak nie wyrażamy zgody by ktokolwiek ingerował w jego wewnętrzne sprawy. Przestrzegamy ładu międzynarodowego⁹ i popieramy należne prawa narodów, które zgodnie z nim mają prawo samostanowienia, z których pierwszym jest prawo narodu palestyńskiego do zagrabionej mu ziemi i do ustanowienia na tej ziemi po wyzwoleniu swego państwa, ze stolicą w Al-Kuds asz-Szarif¹⁰.

⁸ Ta nazwa to Ifrikijja (od łac. Africa).

⁹ Państwo może przyjąć te normy prawa międzynarodowego, które zdecyduje się ratyfikować, zob. też Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1969.html> [przyp. tłum.].

¹⁰ Nazwa Jerozolimy używana przez wyznawców islamu.

My, lud tunezyjski, dzierżyciel suwerenności,
Ponawiamy nasze zobowiązanie do ustanowienia systemu politycznego opartego na rozdzieleniu funkcji ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej oraz do ustanowienia rzeczywistej równowagi między nimi.

Potwierdzamy również, że system republikański jest najlepszą gwarancją zachowania suwerenności narodu i sprawiedliwego podziału bogactwa naszego kraju między wszystkich obywateli i wszystkie obywatelki.

Będziemy pracować niestrudzenie i rzetelnie, aby nic nie zakłócało i nie spowalniało gospodarczego i społecznego rozwoju dokonywanego się w zdrowym środowisku, które podkreśla wspaniałość naszej pięknej Tunezji, zwanej zieloną, żeby zrównoważony rozwój odbywał się w zdrowym środowisku wolnym od zanieczyszczeń.

My, lud tunezyjski, który 17 grudnia 2010 r. wznosił historyczne hasło **Lud żąda**, zatwierdzamy tę Konstytucję jako podstawę nowej Republiki Tunezyjskiej.

POSTANOWIENIA
OGÓLNE

Rozdział I

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1

Tunezja jest państwem wolnym, niepodległym i suwerennym.

Artykuł 2

Ustrój państwa tunezyjskiego jest ustrojem republikańskim.

Artykuł 3

Lud tunezyjski jest dzierżycielem suwerenności i realizuje ją w sposób określony w niniejszej Konstytucji.

Artykuł 4

Tunezja jest państwem jednolitym. Zakazane jest uchwalanie aktów prawnych godzących w jego jedność.

Artykuł 5

Tunezja stanowi część narodu islamskiego¹. Jedyne państwo, w ramach ustroju demokratycznego, może realizować cele prawdziwego Islamu, którymi są ochrona życia, honoru, własności, religii i wolności.

Artykuł 6

Tunezja stanowi część narodu arabskiego². Językiem urzędowym jest arabski.

Artykuł 7

Republika Tunezyjska stanowi część Wielkiego Maghrebu arabskiego. Działa na rzecz urzeczywistnienia jego jedności w ramach wspólnego interesu.

¹ Franc. *nation islamique*. Jak pisze S. Musiał (*Państwo a islam w krajach Maghrebu*, „Przegląd Religioznawczy” 2018, nr 3, s. 147, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-1230-4379-year-2018-issue-3_269-article-14): „Słowo ‘naród’ [...], po arabsku *umma*, wywodzi się z języka arabskiego od słowa *umm* ‘matka’. Pojęcie narodu odnosi się do wspólnoty ludzkiej, którą łączy jedyna prawdziwa więź – religia muzułmańska” [przyp. tłum.].

² Franc. *nation arabe*. Zdaniem S. Musiała (tamże): „Najistotniejszym elementem identyfikacji kulturowej jest język, traktowany nie tylko jako prosty środek komunikacji, ale także jako wyznacznik tożsamości kulturowej” [przyp. tłum.].

Artykuł 8

Flaga Republiki Tunezyjskiej jest barwy czerwonej i, zgodnie z tym, co określa ustawa, widnieje na niej centralnie umieszczone białe koło, a w nim pięcioramienna czerwona gwiazda otoczona czerwonym półksiężycem.

Artykuł 9

Dewiza Republiki Tunezyjskiej brzmi: „Wolność, Porządek, Sprawiedliwość”.

Artykuł 10

Godło Republiki Tunezyjskiej określa ustawa.

Artykuł 11

Hymnem państwowym Republiki Tunezyjskiej jest pieśń *Humat al-Hima* (Obrońcy ojczyzny).

Artykuł 12

Rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa. Opieka nad nią należy do państwa.

Artykuł 13

Państwo czuwa nad zapewnieniem warunków sprzyjających rozwijaniu zdolności młodzieży i udostępnia jej wszelkie środki, aby aktywnie przyczyniała się do wszechstronnego rozwoju kraju.

Artykuł 14

Obrona ojczyzny jest świętym obowiązkiem każdego obywatela.

Artykuł 15

Płacenie podatków i udział w opłatach publicznych jest obowiązkiem każdej osoby, zgodnie z zasadami sprawiedliwości i słuszności.

Jakiegokolwiek uchylanie się od płacenia podatków uważa się za przestępstwo przeciwko państwu i społeczeństwu.

Artykuł 16

Bogactwa ojczyzny należą do ludu tunezyjskiego. Obowiązkiem Państwa jest działać na rzecz podziału swoich dochodów między obywateli wszystkich regionów Republiki na zasadach sprawiedliwości i słuszności.

Umowy i kontrakty inwestycyjne dotyczące majątku narodowego są przedkładane do zatwierdzenia Zgromadzeniu Reprezentantów Ludowych oraz Krajowej Radzie Regionów i Okręgów.

Artykuł 17

Państwo gwarantuje współistnienie sektora publicznego i prywatnego oraz działa na rzecz zapewnienia komplementarności między nimi, kierując się zasadą sprawiedliwości społecznej.

Artykuł 18

Państwo ma obowiązek zapewnić osobom pozbawionym zatrudnienia wszelkie prawne i materialne środki niezbędne do tworzenia projektów rozwojowych.

Artykuł 19

Administracja publiczna i wszystkie usługi publiczne są dostępne dla obywateli na zasadach bezstronności i równości. Wszelka dyskryminacja obywateli ze względu na jakąkolwiek przynależność jest przestępstwem podlegającym karze.

Artykuł 20

Prezydent Republiki, Szef [Rządu] i członkowie Rządu, członkowie każdego zgromadzenia przedstawicielskiego oraz sędziowie winni składać oświadczenia majątkowe zgodnie z ustawą.

Postanowienie to ma zastosowanie do członków niezależnych organów oraz do każdej osoby piastującej wyższe stanowisko.

Artykuł 21

Państwo gwarantuje neutralność placówek oświatowych wobec wszelkich form agitacji.

O PRAWACH
I WOLNOŚCIACH

Rozdział II O PRAWACH I WOLNOŚCIACH

Artykuł 22

Państwo gwarantuje obywatelom i obywatelkom wolności oraz prawa indywidualne i zbiorowe. Zapewnia im warunki do godnego życia.

Artykuł 23

Obywatele i obywatelki są równi w prawach i obowiązkach. Są równi wobec prawa, bez jakiegokolwiek dyskryminacji.

Artykuł 24

Prawo do życia jest święte. Nie można go naruszać, z wyjątkiem nadzwyczajnych przypadków przewidzianych w ustawie.

Artykuł 25

Państwo chroni godność osoby ludzkiej i jej nietykalność cielesną oraz zakazuje tortur psychicznych i fizycznych. Przepięstwo tortur nie ulega przedawnieniu.

Artykuł 26

Gwarantuje się wolność jednostki.

Artykuł 27

Państwo zapewnia wolność wyznania i sumienia.

Artykuł 28

Państwo chroni swobodę praktyk religijnych, o ile nie narusza ona bezpieczeństwa publicznego.

Artykuł 29

Gwarantuje się prawo własności, które może być ograniczone tylko ustawą i z zachowaniem gwarancji w niej przewidzianych.

Zapewnia się własność intelektualną.

Artykuł 30

Państwo chroni życie prywatne, nienaruszalność mieszkania i tajemnicę korespondencji, komunikowania się oraz dane osobowe.

Każdy obywatel ma swobodę wyboru miejsca zamieszkania i poruszania się po terytorium państwa, a także prawo do jego opuszczenia.

Artykuł 31

Żaden obywatel nie może być pozbawiony obywatelstwa tunezyjskiego, wydalony z kraju, poddany ekstradycji ani nie może być pozbawiony możliwości powrotu do swojego kraju.

Artykuł 32

Gwarantuje się prawo do azylu politycznego na warunkach określonych przez ustawę; zabrania się ekstradycji osób korzystających z azylu politycznego.

Artykuł 33

Każdego oskarżonego uważa się za niewinnego dopóki wina jego nie zostanie udowodniona w rzetelnym procesie, zapewniającym wszelkie gwarancje niezbędne do obrony na różnych etapach postępowania śledczego i procesu.

Artykuł 34

Odpowiedzialność karna jest indywidualna i można być do niej pociągniętym tylko na podstawie ustawy obowiązującej wcześniej, chyba że ustawa nowa jest względniejsza dla sprawcy.

Artykuł 35

Nikt nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem przypadku schwywania na gorącym uczynku przestępstwa lub na mocy postanowienia sądu. Osoba ta zostaje niezwłocznie poinformowana o przysługujących jej prawach i o stawianych zarzutach. Ma prawo do reprezentowania przez obrońcę. Czas trwania zatrzymania lub aresztu określa ustawa.

Artykuł 36

Każdy pozbawiony wolności ma prawo do humanitarnego traktowania, zapewniającego poszanowanie jego godności.

Wykonując karę pozbawienia wolności, państwo ma na względzie interes jego rodziny oraz dba o jego resocjalizację i ponowną integrację ze społeczeństwem.

Artykuł 37

Zapewnia się wolność wyrażania poglądów, myśli, wypowiedzi, informacji i publikacji.

Kontrola prewencyjna korzystania z tych wolności jest niedozwolona.

Artykuł 38

Państwo gwarantuje prawo do informacji oraz prawo dostępu do informacji.

Państwo działa na rzecz zagwarantowania prawa dostępu do sieci komunikacyjnych¹.

Artykuł 39

Prawa wyborcze, prawo do głosowania i kandydowania w wyborach, są gwarantowane przez ustawę.

Artykuł 40

Zapewnia się wolność tworzenia partii politycznych, związków zawodowych i stowarzyszeń.

Partie polityczne, związki zawodowe oraz stowarzyszenia w swoich statutach i działalności zobowiązują się do poszanowania przepisów Konstytucji i ustaw, a także do przejrzystości finansowej i odrzucenia przemocy.

Artykuł 41

Gwarantuje się prawo do zrzeszania się w związkach zawodowych, w tym prawo do strajku.

¹ Chodzi o sieci telekomunikacyjne, teleinformatyczne i telewizyjne [przyp. tłum.].

Prawo to nie przysługuje Armii Narodowej.

Prawo do strajku nie przysługuje sędziom, służbom bezpieczeństwa wewnętrznego i służbie celnej.

Artykuł 42

Zapewnia się wolność zgromadzeń i pokojowych manifestacji.

Artykuł 43

Zdrowie jest prawem każdego człowieka.

Państwo zapewnia każdemu obywatelowi profilaktykę i opiekę zdrowotną oraz środki niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa i odpowiedniej jakości usług zdrowotnych.

Państwo gwarantuje bezpłatną opiekę zdrowotną osobom pozbawionym wsparcia lub o niedostatecznych źródłach utrzymania.

Gwarantuje też prawo do zabezpieczenia społecznego na warunkach określonych w ustawie.

Artykuł 44

Edukacja jest obowiązkowa do szesnastego roku życia.

Państwo gwarantuje prawo do bezpłatnej edukacji publicznej na wszystkich poziomach. Zapewnia niezbędne środki na potrzeby wysokiej jakości edukacji, nauczania i szkolenia.

Państwo czuwa również, by młode pokolenia były zakorzenione w swojej arabskiej i islamskiej tożsamości oraz przynależności narodowej. Dba o ugruntowanie języka arabskiego, jego propagowanie oraz upowszechnianie. Wspiera otwartość na obce języki i cywilizacje. Zapewnia szerzenie kultury praw człowieka.

Artykuł 45

Zapewnia się wolność akademicką i wolność badań naukowych.

Państwo przekazuje środki niezbędne do prowadzenia i rozwoju badań naukowych.

Artykuł 46

Każdy obywatel i każda obywatelka ma prawo do pracy. Państwo podejmuje wszelkie niezbędne środki w celu zagwarantowania tego prawa, biorąc pod uwagę kompetencje i kierując się zasadą słuszności.

Każdy obywatel i każda obywatelka ma prawo do pracy w sprzyjających warunkach i do godziwego wynagrodzenia.

Artykuł 47

Państwo gwarantuje prawo do zdrowego i zrównoważonego środowiska oraz przyczynia się do jego ochrony. Na państwie spoczywa obowiązek zapewnienia niezbędnych środków w celu wyeliminowania zanieczyszczeń środowiska.

Artykuł 48

Obowiązkiem państwa jest zapewnić wszystkim wodę pitną na równych zasadach oraz zachować zasoby wodne dla przyszłych pokoleń.

Artykuł 49

Zapewnia się prawo do kultury.

Zapewnia się wolność twórczości. Państwo sprzyja twórczości kulturalnej i wspiera kulturę narodową w jej oryginalności, różnorodności i innowacyjności, mając na względzie utrwalanie wartości tolerancji, odrzucenia przemocy, otwartości na różne kultury.

Państwo chroni dziedzictwo kulturowe i gwarantuje przyszłym pokoleniom prawo do korzystania z niego.

Artykuł 50

Państwo propaguje sport i dąży do zapewnienia środków niezbędnych do uprawiania sportu i do rekreacji.

Artykuł 51

Państwo zobowiązuje się do ochrony praw nabytych kobiet oraz zapewnia ich umacnianie i propagowanie.

Państwo gwarantuje równe szanse kobietom i mężczyznom w dostępie do stanowisk na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach.

Państwo dąży do osiągnięcia równego udziału kobiet i mężczyzn w organach pochodzących z wyborów.

Państwo podejmuje wszelkie niezbędne środki, aby wyeliminować przemoc wobec kobiet.

Artykuł 52

Prawa dziecka są gwarantowane.

Na jego ojcu i matce oraz na państwie spoczywa obowiązek zapewnienia mu [poszanowania] godności, zdrowia, opieki, edukacji i nauczania. Państwo winno również zapewnić wszystkim dzieciom wszelkie formy ochrony bez dyskryminacji i zgodnie z najlepszym interesem dziecka.

Państwo sprawuje opiekę nad dziećmi porzuconymi lub dziećmi, których pochodzenie jest nieznane.

Artykuł 53

Państwo zapewnia pomoc osobom starszym, pozbawionym wsparcia.

Artykuł 54

Państwo chroni osoby z niepełnosprawnością przed jakąkolwiek dyskryminacją i podejmuje wszelkie odpowiednie środki w celu zagwarantowania ich pełnej integracji ze społeczeństwem.

Artykuł 55

Prawa i wolności zagwarantowane niniejszą Konstytucją nie mogą być ograniczane, chyba że mocą ustawy i w celu uczynienia zadość wymogom ustroju demokratycznego, przez wzgląd na ochronę praw innych osób, bezpieczeństwo publiczne, obronę narodową lub zdrowie publiczne.

Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty praw i wolności gwarantowanych niniejszą Konstytucją, winny być uzasadnione ich celem i proporcjonalne.

Żadna zmiana Konstytucji nie może naruszać dorobku w dziedzinie praw i wolności człowieka gwarantowanych niniejszą Konstytucją.

Organy sądownicze zapewniają ochronę praw i wolności przed jakimikolwiek naruszeniami.

FUNKCJA
USTAWODAWCZA

Rozdział III FUNKCJA USTAWODAWCZA¹

Artykuł 56

Lud, dzierżyciel suwerenności, powierza funkcję ustawodawczą pierwszej izbie przedstawicielskiej, zwanej Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych, oraz drugiej izbie przedstawicielskiej, zwanej Radą Regionów i Okręgów.

Artykuł 57

Siedziby Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Rady Regionów i Okręgów znajdują się w stolicy, Tunisie. Zgromadzenia te mogą, w wyjątkowych okolicznościach, odbywać swoje posiedzenia w innym miejscu na terytorium Republiki.

Sekcja 1

ZGROMADZENIE PRZEDSTAWICIELI LUDOWYCH

Artykuł 58

Kandydowanie na deputowanego do Zgromadzenia Reprezentantów Ludowych jest uprawnieniem każdego wyborcy lub każdej wyborczynie, urodzonych z ojca Tunezyjczyka lub matki Tunezyjki i mających w dniu przedstawienia swojej kandydatury ukończone dwadzieścia trzy lata, pod warunkiem że nie podlegają oni żadnym włączeniom przewidzianym w prawie wyborczym.

Artykuł 59

Wyborcą jest każdy obywatel lub każda obywatelka narodowości tunezyjskiej, którzy ukończyli osiemnaście lat i spełniają warunki określone przez prawo wyborcze.

Artykuł 60

Członkowie Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych wybierani są w wyborach powszechnych, bezpośrednich i w głosowaniu

¹ Franc. *Fonction législative* [przyp. tłum.].

tajnym na okres pięciu lat w ciągu trzech ostatnich miesięcy kadencji Zgromadzenia, zgodnie z prawem wyborczym.

Artykuł 61

Deputowanemu zabrania się podejmowania jakiegokolwiek działalności za wynagrodzeniem lub nieodpłatnie.

Deputowany może być pozbawiony mandatu na podstawie przesłanek określonych w prawie wyborczym.

Artykuł 62

Jeśli deputowany wystąpi z bloku parlamentarnego, do którego należał na początku kadencji Zgromadzenia, nie może przystąpić do innego bloku.

Artykuł 63

Gdy wybory nie mogą zostać przeprowadzone w wyznaczonym terminie z powodu wojny lub bezpośredniego zagrożenia, kadencja Zgromadzenia zostaje przedłużona mocą ustawy.

Artykuł 64

Deputowanemu nie można przedstawić zarzutów, nie można dokonać jego zatrzymania ani nie można go sądzić w związku z wyrażonymi przez niego opiniami, przedstawianymi propozycjami lub czynami wchodzącymi w zakres funkcji, którą pełni w Zgromadzeniu.

Artykuł 65

Żadnemu deputowanemu nie można przedstawić zarzutów ani nie można dokonać jego zatrzymania w trakcie sprawowania mandatu w związku z postępowaniem karnym, dopóki Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych nie uchyli przysługującego mu immunitetu. Jednakże w przypadku schwywania na gorącym uczynku przestępstwa może on zostać zatrzymany, o czym bezzwłocznie informuje się Zgromadzenie, a zatrzymanie zostaje utrzymane w mocy w przypadku uchylecia immunitetu.

W czasie przerwy między sesjami Zgromadzenia jego uprawnienia wykonuje Prezydium Zgromadzenia².

Artykuł 66

Deputowany nie korzysta z immunitetu parlamentarnego w odniesieniu do przestępstw znieważenia, zniesławienia i aktów przemocy popełnionych na forum Zgromadzenia lub poza nim, jak również nie korzysta z immunitetu w przypadku zakłócenia normalnego funkcjonowania Zgromadzenia.

Artykuł 67

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych sprawuje funkcję ustawodawczą w zakresie uprawnień przekazanych mu niniejszą Konstytucją.

Artykuł 68

Prezydent Republiki ma prawo przedkładać projekty ustaw.

Deputowani mają prawo przedkładać propozycje ustaw pod warunkiem, że zostaną one przedstawione przez co najmniej dziesięciu deputowanych.

Jedynie Prezydent Republiki jest uprawniony do przedstawiania projektów ustaw zatwierdzających umowy międzynarodowe i projekty ustaw o finansach publicznych.

Projekty Prezydenta Republiki mają pierwszeństwo.

Artykuł 69

Propozycjom ustaw lub nowelizacjom wniesionym przez deputowanych nie nadaje się biegu, jeżeli naruszają one równowagę finansową państwa.

Artykuł 70

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych może upoważnić Prezydenta Republiki, na czas określony i w określonym celu, do

² Franc. *bureau* [przyp. tłum.].

wydawania dekretów z mocą ustawy, które po upływie tego czasu są przedkładane Zgromadzeniu do zatwierdzenia.

Artykuł 71

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych zbiera się na sesji zwyczajnej rozpoczynającej się w październiku każdego roku i kończącej się w lipcu, jednakże pierwsza sesja Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych rozpoczyna się nie później niż w ciągu piętnastu dni od ogłoszenia ostatecznych wyników wyborów, po zwołaniu przez Przewodniczącego ustępującego Zgromadzenia lub po zwołaniu przez Prezydenta Republiki w przypadku rozwiązania Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych.

Gdy początek pierwszej sesji Zgromadzenia zbiega się z coroczną przerwą w sesjach Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, na okres piętnastu dni otwiera się sesję nadzwyczajną.

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych może również zbierać się na sesji nadzwyczajnej w czasie przerwy między sesjami na wniosek Prezydenta Republiki lub jednej trzeciej członków [izby] w celu rozpatrzenia określonego porządku dziennego obrad.

Artykuł 72

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych wybiera spośród swoich członków komisje stałe, które działają w sposób ciągły, także w czasie przerwy między sesjami.

Artykuł 73

Prezydent Republiki w czasie przerwy między sesjami i po powiadomieniu właściwej komisji stałej może wydawać dekryty z mocą ustawy, które przedkładane są Zgromadzeniu Przedstawicieli Ludowych do zatwierdzenia podczas sesji zwyczajnej następującej po przerwie.

Artykuł 74

Prezydent Republiki ratyfikuje umowy międzynarodowe i zarządza ich publikację.

Umowy międzynarodowe dotyczące granic państwa, handlu, organizacji międzynarodowych, te dotyczące zobowiązań finansowych państwa oraz umowy dotyczące spraw uregulowanych w ustawie mogą być ratyfikowane jedynie po ich zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych.

Umowy międzynarodowe wchodzi w życie po ich ratyfikacji i pod warunkiem i z zastrzeżeniem ich stosowania przez drugą stronę.

Umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Prezydenta Republiki i zatwierdzone przez Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych mają moc wyższą niż ustawa i niższą niż Konstytucja.

Artykuł 75

W formie ustaw organicznych przyjmowane są akty dotyczące następujących spraw:

- ogólnych warunków stosowania Konstytucji,
- zatwierdzania umów międzynarodowych,
- organizacji stosunków między Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych a Krajową Radą Regionów i Okręgów,
- organizacji wymiaru sprawiedliwości i sądownictwa,
- organizacji informacji, prasy i wydawnictw,
- tworzenia partii politycznych, stowarzyszeń, związków zawodowych, organizacji i izb zawodowych oraz ich finansowania,
- organizacji Armii Narodowej,
- organizacji służb bezpieczeństwa wewnętrznego i służby celnej,
- prawa wyborczego,
- przedłużenia kadencji Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych, zgodnie z postanowieniami art. 63 niniejszej Konstytucji,
- przedłużenia kadencji Prezydenta, zgodnie z postanowieniami art. 90 ust. 5 niniejszej Konstytucji,
- wolności i praw człowieka,

- statusu osobowego³,
- rad gminnych, rad regionalnych, rad okręgowych oraz organów, które mogą uzyskać status wspólnoty terytorialnej,
- organizacji organów konstytucyjnych,
- organicznej ustawy budżetowej.

W formie ustaw zwykłych przyjmowane są akty dotyczące następujących spraw:

- tworzenia określonych kategorii instytucji publicznych i przedsiębiorstw publicznych,
- obywatelstwa,
- zobowiązań cywilnych i handlowych,
- określenia zbrodni i występków oraz kar mających do nich zastosowanie, a także innych przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności,
- amnestii,
- określenia podstawy wymiaru podatków i składek, ich stawek oraz procedur poboru;
- emisji waluty,
- pożyczek i zobowiązań finansowych państwa,
- oświadczeń majątkowych,
- podstawowych gwarancji udzielanych urzędnikom cywilnym i wojskowym,
- trybu ratyfikacji umów międzynarodowych,
- finansów publicznych, wykonywania budżetu i zatwierdzania planów rozwoju,

³ Status osobowy oznacza wszystkie kwestie dotyczące zdolności prawnej osoby, stanu cywilnego, małżeństwa, przysposobienia i przepisów spadkowych. W Tunezji jest on uregulowany w Kodeksie statusu cywilnego z 13 sierpnia 1956 r., zob. *Code du statut personnel*, [Tunis] 2011, <http://jaibase.fr/docMaghreb/TunisieStatutpersonnel.PDF> (uwzględniający zmiany wprowadzone w latach 1958–2010); zob. także *Wstęp*, s. 14 i 29 [przyp. tłum.].

- podstawowych zasad ustroju własności i praw rzeczowych, edukacji i badań naukowych, kultury, zdrowia publicznego, środowiska, planowania przestrzennego i urbanistyki, energetyki, prawa pracy i zabezpieczenia społecznego,
- zatwierdzania umów inwestycyjnych i porozumień dotyczących zasobów narodowych.

Artykuł 76

Sprawy nienależące do materii ustawowej wchodzą w zakres generalnej kompetencji do wydawania aktów wykonawczych. Wydane wcześniej akty dotyczące tych spraw mogą zostać zmienione dekretem, który należy przedłożyć Trybunałowi Administracyjnemu i jest on przyjmowany za jego zgodą.

Prezydent Republiki może uznać za niedopuszczalny każdy projekt ustawy albo nowelizację ustawy, które ingerują w generalne kompetencje do wydawania aktów wykonawczych. Prezydent Republiki kieruje pytanie do Sądu Konstytucyjnego, który orzeka w ciągu maksymalnie dziesięciu dni od dnia jego otrzymania.

Artykuł 77

Kierunki rozwoju są określone w planie rozwoju, który jest zatwierdzany w ustawie.

Artykuł 78

W ustawie dopuszcza się jedynie dochody i wydatki przewidziane w organicznej ustawie budżetowej.

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych przyjmuje projekt ustawy o finansach publicznych i projekt ustawy o wykonywaniu budżetu zgodnie z przepisami organicznej ustawy budżetowej.

Projekt ustawy o finansach publicznych jest przedkładany Zgromadzeniu nie później niż 15 października. Winien on zostać przyjęty nie później niż 10 grudnia.

W ciągu dwóch dni od jego przyjęcia Prezydent Republiki może przekazać projekt ustawy Zgromadzeniu do ponownego rozpatrzenia.

W takim przypadku Zgromadzenie zbiera się w celu ponownego rozpatrzenia w ciągu trzech dni od skorzystania z prawa przekazania do ponownego rozpatrzenia.

W ciągu trzech dni od przyjęcia ustawy przez Zgromadzenie po jej ponownym rozpatrzeniu lub po przekazaniu do ponownego rozpatrzenia lub po upływie terminu przekazania, z którego nie skorzystano, Prezydent Republiki, jedna trzecia członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub jedna trzecia członków Krajowej Rady Regionów i Okręgów może wystąpić do Sądu Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności ustawy o finansach publicznych z Konstytucją, a Sąd ten orzeka w terminie nieprzekraczającym pięciu dni od dnia wpłynięcia wniosku.

Jeżeli Sąd Konstytucyjny stwierdzi, że ustawa jest niezgodna z Konstytucją, przekazuje swoje orzeczenie Prezydentowi Republiki, który następnie przesyła je Przewodniczącemu Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych i Przewodniczącemu Krajowej Rady Regionów i Okręgów w terminie nieprzekraczającym dwóch dni, licząc od dnia wydania orzeczenia przez Sąd. Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowa Rada Regionów i Okręgów przyjmują projekt w ciągu trzech dni od otrzymania orzeczenia Sądu Konstytucyjnego.

W przypadku stwierdzenia zgodności projektu ustawy z Konstytucją lub przyjęcia go po przekazaniu do ponownego rozpatrzenia albo po upływie terminu takiego przekazania lub terminu wystąpienia z wnioskiem o zbadanie zgodności z Konstytucją Prezydent Republiki dokonuje promulgacji projektu ustawy o finansach publicznych w ciągu dwóch dni. W każdym przypadku promulgacja nie może nastąpić później niż 31 grudnia.

Jeżeli do dnia 31 grudnia projekt ustawy o finansach publicznych nie zostanie przyjęty, może on wejść w życie w zakresie przewidzianych wydatków, w odnawialnych transzach kwartalnych, na podstawie dekretu. Dochody uzyskiwane są zgodnie z obowiązującymi ustawami.

Artykuł 79

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych uchwała projekty ustaw organicznych bezwzględną większością głosów swoich członków, a projekty ustaw zwykłych większością głosów obecnych członków, pod warunkiem że większość ta stanowi nie mniej niż jedną trzecią wszystkich członków Zgromadzenia.

Artykuł 80

W przypadku rozwiązania Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych Prezydent Republiki może wydawać dekrety z mocą ustawy, które zostaną przedłożone Zgromadzeniu do zatwierdzenia na najbliższej sesji zwyczajnej.

Dekrety z mocą ustawy nie mogą zmieniać prawa wyborczego.

Sekcja 2

KRAJOWA RADA REGIONÓW I OKRĘGÓW

Artykuł 81

Krajowa Rada Regionów i Okręgów składa się z członków wybranych w regionach i okręgach.

Członkowie każdej z rad regionalnych wybierają ze swojego grona trzech członków, którzy reprezentują swój region w Krajowej Radzie Regionów i Okręgów.

Członkowie wybrani do rady regionalnej każdego okręgu wybierają ze swojego grona jednego przedstawiciela, który reprezentuje okręg w Krajowej Radzie Regionów i Okręgów.

Reprezentant okręgu jest zastępowany na warunkach określonych w prawie wyborczym.

Artykuł 82

Zakazuje się łączenia mandatu członka Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych z mandatem członka Krajowej Rady Regionów i Okręgów.

Zabrania się łączenia mandatu członka Krajowej Rady Regionów i Okręgów z jakąkolwiek działalnością podejmowaną za wynagrodzeniem lub nieodpłatnie.

Artykuł 83

Przepisy dotyczące immunitetu parlamentarnego członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych mają zastosowanie również do członków Krajowej Rady Regionów i Okręgów.

Artykuł 84

Projekty dotyczące budżetu Państwa oraz regionalnych, okręgowych i krajowych planów rozwoju winny być przedkładane Krajowej Radzie Regionów i Okręgów w celu zapewnienia równowagi między regionami a okręgami.

Ustawa o finansach publicznych i plany rozwoju są zatwierdzane wyłącznie większością głosów obecnych członków każdej z obu izb, pod warunkiem że większość ta stanowi nie mniej niż jedną trzecią członków każdej izby.

Artykuł 85

Rada Regionów i Okręgów ma uprawnienia do przeprowadzania kontroli i pociągania do odpowiedzialności w zakresie spraw związanych z realizacją budżetu i planów rozwoju.

Artykuł 86

Stosunki między Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych a Radą Regionów i Okręgów określa ustawa.

FUNKCJA
WYKONAWCZA

Rozdział IV

FUNKCJA WYKONAWCZA

Artykuł 87

Funkcję wykonawczą sprawuje Prezydent Republiki przy wsparciu Rządu, któremu przewodniczy Szef Rządu.

Sekcja 1

PREZYDENT REPUBLIKI

Artykuł 88

Prezydent Republiki jest Głową Państwa. Jego religią jest Islam.

Artykuł 89

Prawo kandydowania na urząd Prezydenta Republiki przysługuje każdemu Tunezyjczykowi lub każdej Tunezyjce nieposiadającym innego obywatelstwa, a ich ojciec i matka oraz dziadkowie ze strony ojca i matki są Tunezyjczykami nieprzerwanie posiadającymi obywatelstwo tunezyjskie.

Kandydat lub kandydatka w dniu zgłoszenia swojej kandydatury winni mieć ukończone co najmniej czterdzieści lat i korzystać z praw obywatelskich i politycznych.

Kandydatura przedstawiana jest Wysokiemu Niezależnemu Organowi Wyborczemu na zasadach określonych w prawie wyborczym.

Artykuł 90

Prezydent Republiki jest wybierany na pięcioletnią kadencję w ciągu ostatnich trzech miesięcy kadencji prezydenckiej w wyborach powszechnych, wolnych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością oddanych głosów.

Kandydat lub kandydatka winni zostać zgłoszeni przez członków zgromadzeń przedstawicielskich pochodzących z wyboru lub przez wyborców, zgodnie z prawem wyborczym.

Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyska bezwzględnej większości w pierwszej turze głosowania, druga tura odbywa się w ciągu dwóch tygodni od ogłoszenia ostatecznych wyników pierwszej tury głosowania. Do drugiej tury przechodzi tylko dwóch kandydatów, którzy w pierwszej turze uzyskali największą liczbę głosów.

W przypadku śmierci jednego z kandydatów w czasie pierwszej tury głosowania lub śmierci jednego z dwóch kandydatów w czasie drugiej tury głosowania ponownie otwiera się prawo zgłaszania kandydatur; wyznacza się nową datę wyborów w terminie nieprzekraczającym czterdziestu pięciu dni. Wycofanie się kandydata z pierwszej lub drugiej tury głosowania nie jest uwzględniane.

Jeżeli wybory nie mogą się odbyć w wyznaczonym terminie z powodu wojny lub bezpośredniego zagrożenia, kadencja prezydenta ulega przedłużeniu z mocy prawa, do czasu ustania przyczyn odroczenia wyborów.

Zabrania się sprawowania funkcji Prezydenta Republiki przez więcej niż dwie pełne, następujące po sobie lub odrębne kadencje.

W przypadku rezygnacji sprawowana dotychczas kadencja uważana jest za pełną kadencję prezydencką.

Artykuł 91

Prezydent Republiki jest gwarantem niepodległości narodowej, integralności terytorialnej, poszanowania Konstytucji i ustaw oraz wykonywania umów międzynarodowych. Czuwa nad prawidłowym funkcjonowaniem władz publicznych i zapewnia ciągłość działania państwa.

Prezydent Republiki przewodniczy Radzie Bezpieczeństwa Narodowego.

Artykuł 92

Wyłoniony w wyborach Prezydent Republiki na wspólnym posiedzeniu Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Rady Regionów i Okręgów składa następujące ślubowanie:

„Przysięgam na Boga Wszechmogącego strzec niepodległości Ojczyzny i jej integralności, przestrzegać Konstytucji i ustaw państwa oraz sumiennie troszczyć się o interesy Ojczyzny”.

Jeżeli z jakiegokolwiek powodu ślubowanie to nie może zostać złożone przed Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radą Regionów i Okręgów, Prezydent Republiki składa je przed Sądem Konstytucyjnym.

Prezydent Republiki nie może łączyć swoich funkcji z żadną działalnością partyjną.

Artykuł 93

Oficjalna siedziba Prezydenta Republiki znajduje się w stolicy państwa, Tunisie. W nadzwyczajnych okolicznościach siedziba może zostać tymczasowo przeniesiona w inne miejsce na terytorium Republiki.

Artykuł 94

Prezydent Republiki jest najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych.

Artykuł 95

Prezydent Republiki akredytuje przedstawicieli dyplomatycznych [Tunezji] przy obcych mocarstwach. Przedstawiciele dyplomatyczni obcych mocarstw są akredytowani przy Prezydencie.

Artykuł 96

W razie bezpośredniego zagrożenia instytucji Republiki, bezpieczeństwa lub niepodległości państwa, utrudniającego prawidłowe funkcjonowanie władz publicznych, Prezydent Republiki, po zasięgnięciu opinii Szefa Rządu, Przewodniczącego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Przewodniczącego Krajowej Rady Regionów i Okręgów może podjąć nadzwyczajne środki konieczne w zaistniałych okolicznościach.

Prezydent zwraca się w tej sprawie z orędziem do ludu.

W takim przypadku Prezydent Republiki nie może rozwiązać jednego lub obu zgromadzeń ani złożyć wniosku o wyrażenie Rządowi wotum nieufności.

Środki te wygasają wraz z ustaniem okoliczności, dla których zostały podjęte. Prezydent Republiki zwraca się w tej sprawie z orędziem do ludu, Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Rady Regionów i Okręgów.

Artykuł 97

Prezydent Republiki może poddać pod referendum każdy projekt ustawy dotyczący organizacji władz publicznych lub projekt ustawy dotyczący ratyfikacji umowy międzynarodowej, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie tych instytucji, o ile projekty te nie są sprzeczne z Konstytucją.

Artykuł 98

Prezydent Republiki wypowiedzi wojnę i zawiera pokój za zgodą bezwzględnej większości członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych.

Artykuł 99

Prezydent Republiki dysponuje prawem łaski.

Artykuł 100

Prezydent Republiki określa ogólną politykę państwa, wyznacza jej podstawowe kierunki, o czym informuje Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radę Regionów i Okręgów. Może zwracać się do nich równocześnie, bezpośrednio lub w orędziu.

Artykuł 101

Prezydent Republiki mianuje Szefa Rządu oraz, na jego wniosek, pozostałych członków Rządu.

Artykuł 102

Prezydent Republiki odwołuje Rząd albo jednego z jego członków z inicjatywy własnej lub na wniosek Szefa Rządu.

Artykuł 103

Prezydent Republiki promulguje ustawy konstytucyjne, organiczne i zwykłe oraz zapewnia ich publikację w Dzienniku Urzędowym Republiki Tunezyjskiej w terminie nie dłuższym niż piętnaście dni od ich otrzymania.

Prezydent Republiki może w tym czasie przekazać projekt ustawy Zgromadzeniu Przedstawicieli Ludowych lub Krajowej Radzie Regionów i Okręgów albo obu [izbom] do ponownego rozpatrzenia. Jeżeli projekt ustawy zostanie przyjęty większością dwóch trzecich głosów, ustawa jest promulgowana i publikowana w nowym terminie nieprzekraczającym piętnastu dni.

Prawo przekazania do ponownego rozpatrzenia nie ma zastosowania do ustaw dotyczących zmiany Konstytucji.

W przypadku wystąpienia do Sądu Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności ustawy z Konstytucją terminy promulgacji ulegają zawieszeniu. Prezydent Republiki albo dokonuje promulgacji ustawy, jeżeli Sąd Konstytucyjny uzna ją za zgodną z Konstytucją, albo kieruje ustawę odpowiednio do Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub do Krajowej Rady Regionów i Okręgów, lub do obu izb.

Artykuł 104

Prezydent Republiki czuwa nad wykonywaniem ustaw, wykonuje generalną kompetencję do wydawania aktów wykonawczych i może przekazać te kompetencje w całości lub w części Szefowi Rządu.

Artykuł 105

Projekty ustaw i dekretów o charakterze wykonawczym są przedmiotem obrad Rady Ministrów. Dekrety o charakterze wykonawczym podlegają kontrasygnacie Szefa Rządu lub właściwego członka Rządu.

Artykuł 106

Prezydent Republiki powołuje na wyższe stanowiska cywilne i wojskowe na wniosek Szefa Rządu.

Artykuł 107

W razie zaistnienia tymczasowej przeszkody w sprawowaniu urzędu Prezydent Republiki może w drodze dekretu przekazać swoje uprawnienia Szefowi Rządu, z wyłączeniem uprawnienia do rozwiązania Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub Krajowej Rady Regionów i Okręgów.

Artykuł 108

Rząd wykonuje swoje pełnomocnictwa do czasu ustania przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta, nawet jeśli zgłoszono wniosek o wyrażenie wobec niego wotum nieufności. Prezydent Republiki informuje Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radę Regionów i Okręgów o tymczasowym przekazaniu swoich uprawnień.

Artykuł 109

W razie opróżnienia urzędu Prezydenta Republiki z powodu śmierci, rezygnacji, trwałej niezdolności lub z jakiegokolwiek innej przyczyny tymczasowe wykonywanie obowiązków Prezydenta Państwa zostaje niezwłocznie powierzone Prezesowi Sądu Konstytucyjnego na okres nie krótszy niż czterdzieści pięć dni i nie dłuższy niż dziewięćdziesiąt dni.

Osoba tymczasowo wykonująca obowiązki Prezydenta Republiki składa przysięgę konstytucyjną przed Zgromadzeniem Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radą Regionów i Okręgów zebrany na wspólnym posiedzeniu, a jeżeli nie jest to możliwe, przed Sądem Konstytucyjnym.

Osoba tymczasowo wykonująca obowiązki Prezydenta Republiki nie może zgłosić swojej kandydatury na Prezydenta Republiki nawet jeśli złoży rezygnację.

Osoba tymczasowo wykonująca obowiązki Prezydenta Republiki sprawuje funkcje Prezydenta przejściowo. Nie przysługują jej uprawnienia do zarządzania referendum, odwołania Rządu, rozwiązania Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub Krajowej Rady Regionów i Okręgów ani podejmowania nadzwyczajnych środków.

W czasie prezydencji tymczasowej Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych nie może złożyć wniosku o wotum nieufności wobec Rządu.

Kadencja nowego Prezydenta Republiki wybranego w czasie prezydencji tymczasowej trwa pięć lat.

Nowo wybrany Prezydent Republiki może rozwiązać Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radę Regionów i Okręgów lub jedną z izb, a także zarządzić przedterminowe wybory parlamentarne.

Artykuł 110

Prezydent Republiki czasie sprawowania urzędu korzysta z immunitetu, a wszystkie terminy przedawnienia i egzekucji w stosunku do niego ulegają zawieszeniu. Postępowanie może zostać wznowione po zakończeniu sprawowania przez niego urzędu.

Prezydent Republiki nie ponosi odpowiedzialności za czyny dokonane w ramach wykonywania swoich obowiązków.

Sekcja 2 RZĄD

Artykuł 111

Rząd czuwa nad realizacją ogólnej polityki państwa zgodnie z kierunkami określonymi przez Prezydenta Republiki.

Artykuł 112

Rząd ponosi odpowiedzialność przed Prezydentem Republiki.

Artykuł 113

Szef Rządu kieruje działaniami Rządu, koordynuje jego pracę oraz działania administracji. W razie potrzeby zastępuje Prezydenta Republiki w Prezydium Rady Ministrów lub w jakimkolwiek innym gremium.

Artykuł 114

Członkowie Rządu mogą uczestniczyć w posiedzeniach plenarnych lub posiedzeniach komisji Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Rady Regionów i Okręgów.

Każdy członek Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub Krajowej Rady Regionów i Okręgów może kierować na piśmie lub ustnie pytania do członków Rządu.

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowa Rada Regionów i Okręgów mogą zaprosić Rząd lub jednego z jego członków do wzięcia udziału w debacie na temat prowadzonej polityki i osiągniętych lub realizowanych celów.

Artykuł 115

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowa Rada Regionów i Okręgów mogą wspólnie wyrazić sprzeciw wobec kontynuowania działalności Rządu przez złożenie wniosku o wyrażenie wobec niego wotum nieufności, jeżeli stwierdzą, że podejmowane przez niego działania nie są zgodne z ogólną polityką państwa i podstawowymi założeniami określonymi w Konstytucji.

Wniosek o wyrażenie wotum nieufności może zostać złożony tylko wtedy, gdy został umotywowany i podpisany przez jedną trzecią członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz jedną trzecią członków Krajowej Rady Regionów i Okręgów. Głosowanie nad nim nie może zostać przeprowadzone przed upływem czterdziestu ośmiu godzin od złożenia wniosku.

Jeśli wniosek o wotum nieufności zostanie przyjęty większością dwóch trzecich głosów członków obu zgromadzeń, Prezydent Republiki przyjmuje dymisję Rządu złożoną na jego ręce przez Szefa Rządu.

Artykuł 116

Jeżeli w czasie tej samej kadencji ustawodawczej po raz drugi złożono wniosek o wyrażenie wotum nieufności wobec Rządu, Prezydent Republiki może przyjąć dymisję Rządu albo rozwiązać

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych oraz Krajową Radę Regionów i Okręgów, albo rozwiązać jedną z izb.

Dekret w sprawie rozwiązania [izb lub izby] winien przewidywać wezwanie wyborców do nowych wyborów członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz członków Krajowej Rady Regionów i Okręgów lub jednej z izb w terminie nieprzekraczającym trzydziestu dni.

W przypadku rozwiązania obu zgromadzeń lub jednego z nich Prezydent Republiki może wydawać dekrety z mocą ustawy, które przedkłada do zatwierdzenia Zgromadzeniu Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Radzie Regionów i Okręgów lub tylko jednemu z nich, zgodnie z uprawnieniami przyznanymi każdemu z tych zgromadzeń.

FUNKCJA
SĄDOWNICZA

Rozdział V

FUNKCJA SĄDOWNICZA

Artykuł 117

Sądownictwo jest funkcją niezależną, sprawowaną przez sędziów, którzy w wykonywaniu swoich funkcji podlegają wyłącznie ustawie.

Artykuł 118

Wyroki są wydawane w imieniu ludu i wykonywane w imieniu Prezydenta Republiki.

Artykuł 119

Sądownictwo tworzą sądy powszechne, administracyjne i finansowe. Każda z tych kategorii sądów jest nadzorowana przez wyższą radę.

Organizację każdej z tych trzech rad określa ustawa organiczna.

Artykuł 120

Sędziowie są mianowani dekretem przez Prezydenta Republiki na wniosek Wyższej Rady właściwej kategorii sądów.

Artykuł 121

Sędziego nie można przenieść bez jego zgody. Nie może on zostać odwołany, zawieszony lub złożony z urzędu ani poddany sankcjom, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie. Sędzia korzysta z immunitetu karnego¹ i do czasu uchylenia tego immunitetu nie można przedstawić mu zarzutów ani dokonać jego zatrzymania.

W przypadku ujęcia na gorącym uczynku zbrodni lub występku może on zostać zatrzymany, o czym informuje się właściwą Radę Sądownictwa. Rada ta rozstrzyga w sprawie wniosku o uchylenie immunitetu.

Postanowienia ustępu pierwszego niniejszego artykułu nie stanowią przeszkody, by przenieść sędziego ze względu na konieczność służbową.

¹ Franc. *immunité pénale* [przyp. tłum.].

Przez konieczność służbową rozumie się konieczność obsadzenia wakatów lub mianowania na nowe funkcje sędziowskie, lub sprostanania wyraźnemu wzrostowi ilości pracy.

Sędziowie są równi wobec konieczności służbowej. Sędziego można wezwać do zmiany miejsca pracy ze względu na konieczność służbową jedynie w przypadku braku sędziów pragnących objąć dane stanowisko. W tym celu wzywa się sędziów praktykujących w najbliższym okręgu sądowym, aby objęli to stanowisko z zastosowaniem zasady rotacyjności, a w razie potrzeby stosuje się losowanie.

W takim przypadku okres pełnienia funkcji w odpowiedzi na konieczność służbową nie może przekraczać jednego roku, chyba że zainteresowany sędzia wyraźnie wyrazi wolę pozostania na stanowisku, na które został przeniesiony lub mianowany.

Artykuł 122

Sędzia winien być kompetentny. Jest obowiązany do wykazywania się bezstronnością i uczciwością. Wszelkie uchybienia z jego strony wiążą się z pociągnięciem do odpowiedzialności.

Artykuł 123

Państwo stara się zapewnić prawo do dwuinstancyjnego postępowania.

Artykuł 124

Każdy ma prawo do rzetelnego procesu w rozsądnym terminie. Strony sporu są równe wobec prawa.

Gwarantuje się prawo do podjęcia kroków prawnych i prawo do obrony. Ustawa zapewnia dostęp do wymiaru sprawiedliwości i zapewnia pomoc prawną osobom ubogim.

Rozprawy przed sądami są jawne, chyba że ustawa przewiduje wyłączenie jawności. Wyrok winien być ogłoszony na posiedzeniu jawnym.

SĄD KONSTYTUCYJNY

Rozdział VI

SĄD KONSTYTUCYJNY

Artykuł 125

Sąd Konstytucyjny jest niezależnym organem sądowniczym składającym się z dziewięciu członków mianowanych w drodze dekretu. Jedną trzecią członków stanowią najdłużej urzędujący prezesi izb Sądu Kasacyjnego, jedną trzecią najdłużej urzędujący prezesi izb kasacyjnych lub izb doradczych Trybunału Administracyjnego, a jedną trzecią najdłużej urzędujący członkowie Trybunału Obrachunkowego.

Członkowie Sądu Konstytucyjnego wybierają ze swego grona prezesa i wiceprezesa na zasadach określonych ustawą.

Po osiągnięciu przez członka Sądu Konstytucyjnego wieku uprawniającego do przejścia w stan spoczynku jest on zastępowany przez członka najstarszego stażem, ale jego kadencja nie może w żadnym razie trwać dłużej niż rok.

Artykuł 126

Zakazuje się łączenia stanowiska członka Sądu Konstytucyjnego z jakąkolwiek inną funkcją albo z dodatkowym zatrudnieniem.

Artykuł 127

Sądowi Konstytucyjnemu przysługuje wyłączna kompetencja w sprawach badania zgodności z Konstytucją:

1. Ustaw skierowanych na wniosek Prezydenta Republiki, trzynastu członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych lub połowy członków Krajowej Rady Regionów i Okręgów. Wniosek do Sądu kierowany jest w terminie siedmiu dni od dnia przyjęcia ustawy albo od dnia przyjęcia ustawy uchwalonej po uprzednim odesłaniu jej przez Prezydenta Republiki do ponownego rozpatrzenia przez Zgromadzenie.

2. Umów międzynarodowych przedłożonych mu przez Prezydenta Republiki przed dokonaniem promulgacji ustawy zatwierdzającej te umowy.

3. Ustaw skierowanych do niego przez sądy w związku z zarzutem niekonstytucyjności¹ podniesionym w przypadkach i zgodnie z procedurami, które określa ustawa.

4. Regulaminów wewnętrznych Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Rady Regionów i Okręgów przedłożonych przez Przewodniczącego każdego z dwóch zgromadzeń,

5. Procedury zmiany Konstytucji.

6. Projektów zmian Konstytucji, aby stwierdzić, że zgodnie z przepisami obecnej Konstytucji nie dotyczą one postanowień, które nie mogą zostać zmienione.

Artykuł 128

Sąd orzeka większością dwóch trzecich głosów swoich członków w terminie trzydziestu dni od dnia złożenia wniosku.

Artykuł 129

W orzeczeniu Sąd stwierdza czy zaskarżone przepisy są zgodne z Konstytucją. Orzeczenia Sądu zawierają uzasadnienie i są wiążące dla wszystkich. Podlegają publikacji w Dzienniku Urzędowym Republiki Tunezyjskiej.

Artykuł 130

Ustawę uznaną przez Sąd za niezgodną z Konstytucją przekazuje się Prezydentowi Republiki, który następnie przekazuje ją Zgromadzeniu Przedstawicieli Ludowych oraz Krajowej Radzie Regionów i Okręgów lub jednej z izb, w zależności od przypadku, do ponownego rozpatrzenia zgodnie z orzeczeniem Sądu Konstytucyjnego. Prezydent Republiki kieruje ustawę przed jej promulgacją do Sądu Konstytucyjnego w celu ponownego zbadania jej zgodności z Konstytucją.

W przypadku przyjęcia ustawy, która została zmieniona w następstwie przekazania jej przez Prezydenta do ponownego rozpatrzenia i której zgodność z Konstytucją Sąd wcześniej stwierdził, Prezydent

¹ Franc. *exception d'inconstitutionnalité* [przyp. tłum.].

Republiki jest obowiązany skierować ją do Sądu Konstytucyjnego przed dokonaniem jej promulgacji.

Artykuł 131

Sąd Konstytucyjny rozpoznając wniosek o zbadanie zgodności z Konstytucją, ogranicza się do zbadania podniesionych zarzutów, co do których orzeka w terminie dwóch miesięcy, z możliwością przedłużenia terminu o jeden miesiąc w drodze umotywowanego postanowienia.

Gdy Sąd Konstytucyjny orzeknie o braku zgodności ustawy z Konstytucją, jej stosowanie ulega zawieszeniu w granicach orzeczenia.

Artykuł 132

Organizację Sądu Konstytucyjnego, procedurę postępowania przed nim i gwarancje przysługujące jego członkom określa ustawa.

WSPÓLNOTY
TERYTORIALNE
I REGIONALNE

Rozdział VII
WSPÓLNOTY TERYTORIALNE
I REGIONALNE

Artykuł 133

Rady gminne i regionalne, rady okręgowe oraz organy, którym ustawa nadaje status wspólnoty terytorialnej dbają o interesy lokalne i regionalne na warunkach określonych w ustawie.

WYSOKI NIEZALEŻNY
ORGAN WYBORCZY

Rozdział VIII WYSOKI NIEZALEŻNY ORGAN WYBORCZY

Artykuł 134

Wysoki Niezależny Organ Wyborczy odpowiada za organizację wyborów i referendum oraz nadzoruje je na poszczególnych etapach. Organ Wyborczy gwarantuje prawidłowy przebieg, rzetelność i przejrzystość procesu wyborczego oraz ogłasza jego wyniki.

Organ Wyborczy wykonuje uprawnienia regulacyjne w zakresie swoich kompetencji.

Organ Wyborczy składa się z dziewięciu niezależnych, neutralnych, kompetentnych i uczciwych członków. Wykonują oni swoje zadania w ciągu sześcioletniej, nieodnawialnej kadencji. Jedna trzecia jego składu jest odnawiana co dwa lata.

WYSOKA RADA
DS. EDUKACJI
I NAUCZANIA

Rozdział IX
WYSOKA RADA DS. EDUKACJI
I NAUCZANIA

Artykuł 135

Wysoka Rada ds. Edukacji i Nauczania opiniuje najważniejsze narodowe plany w dziedzinie edukacji, nauczania i badań naukowych, kształcenia zawodowego i perspektyw zatrudnienia.

Skład Rady, jej kompetencje i tryb działania określa ustawa.

ZMIANA KONSTYTUCJI

Rozdział X ZMIANA KONSTYTUCJI

Artykuł 136

Prezydent Republiki lub co najmniej jedna trzecia członków Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych są uprawnieni do złożenia wniosku o zmianę Konstytucji. Zmiana ta nie może naruszać republikańskiej formy państwa ani zwiększać liczby lub czasu trwania kadencji prezydenckich.

Prezydent Republiki może poddać pod referendum projekty zmiany Konstytucji.

Każda inicjatywa zmiany Konstytucji winna być skierowana przez podmiot wnoszący projekt zmiany Konstytucji do Sądu Konstytucyjnego w celu sprawdzenia, czy nie dotyczy ona spraw, które zgodnie z niniejszą Konstytucją nie mogą podlegać zmianie.

Artykuł 137

Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych obraduje nad proponowaną zmianą po podjęciu uchwały bezwzględną większością głosów oraz po ustaleniu i zbadaniu jej przedmiotu przez komisję powołaną *ad hoc*.

W przypadku nieodwołania się do instytucji referendum projekt zmiany Konstytucji jest przyjmowany przez Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych większością dwóch trzecich głosów jego członków w dwóch czytaniach, przy czym drugie czytanie odbywa się co najmniej trzy miesiące po pierwszym.

Artykuł 138

Prezydent Republiki przedkłada projekt zmiany Konstytucji w celu rozstrzygnięcia o prawidłowości przeprowadzenia procedury jej zmiany. Jeżeli Sąd stwierdzi prawidłowość przeprowadzenia procedury, Prezydent Republiki promulguje, w formie ustawy konstytucyjnej, ustawę zmieniającą Konstytucję zgodnie z jej art. 103.

Prezydent Republiki promulguje w formie ustawy konstytucyjnej ustawę o zmianie Konstytucji w terminie nieprzekraczającym piętnastu dni od dnia ogłoszenia wyników referendum.

PRZEPISY PRZEJŚCIOWE
I KOŃCOWE

Rozdział XI PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Artykuł 139

Dekret prezydencki nr 2021-117 z 22 września 2021 r. w sprawie środków nadzwyczajnych ma w dalszym ciągu zastosowanie w zakresie tworzenia prawa do czasu ukonstytuowania się Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych po wyborze jego członków.

Artykuł 140

Przepisy dotyczące Krajowej Rady Regionów i Okręgów wchodzi w życie po wyborze jej członków i przyjęciu wszystkich dotyczących jej aktów prawnych.

Artykuł 141

Niniejsza Konstytucja nosi oficjalną datę 25 lipca 2022 r., to jest datę referendum, ucieleśniającego wolę ludu i jego przywiązanie do ustroju republikańskiego.

Artykuł 142

Niniejsza Konstytucja wchodzi w życie z dniem ogłoszenia przez Wysoki Niezależny Organ Wyborczy ostatecznych wyników referendum oraz po dokonaniu promulgacji przez Prezydenta Republiki oraz zarządzeniu jej publikacji w specjalnym wydaniu Dziennika Urzędowego Republiki Tunezyjskiej. Zostanie ona wprowadzona w życie jako Konstytucja Republiki Tunezyjskiej.

Sporządzono w Pałacu Kartagińskim¹, w środę, 19 dnia miesiąca *mubarram al-haram* 1444 r.² / 17 sierpnia 2022 r.

Kajs Su'ajjid
Prezydent Republiki

¹ Pałac Prezydencki, usytuowany w Kartaginie, piętnaście kilometrów od centrum Tunisu, oficjalna rezydencja i siedziba Prezydenta Tunezji.

² Liczący trzydzieści dni pierwszy miesiąc (*mubarram* lub *mubarram al-haram*) muzułmańskiego kalendarza księżycowego (zob. przyp. 1 na s. 47).

STARANIEM BIBLIOTEKI SEJMOWEJ
UKAZAŁY SIĘ KONSTYTUCJE:

- Albanii** [z 1991 r.] wyd. 1997, 2000, [z 1998 r.] 2001
- Andory** [z 1993 r.] wyd. 2014
- Arabii Saudyjskiej** [akty konstytucyjne z lat 1992–1993] wyd. 2019
- Australii** [z 1900 r., ze zm., ostatnia z 29 VII 1977 r.] wyd. 2014
- Austrii** [z 1920 r. w wersji z 1929 r., ostatnia zmiana z 28 VI 2002 r.] wyd. 2004
- Belgii** [z 1831 r., tekst jedn. z 1994 r.] wyd. 1996, [ze zm., ostatnia z 22 XII 2008 r.] 2010, [ze zm., ostatnia z 17 III 2021 r.] 2022
- Brazylii** [z 1988 r., ze zm., ostatnia z 30 VI 2004 r.] wyd. 2004
- Bułgarii** [z 1991 r., ze zm., ostatnia z 6 II 2007 r.] wyd. 2012
- Chile** [z 1980 r., ze zm., ostatnia z 6 III 2012 r.] wyd. 2012
- Chorwacji** [z 1990 r.] wyd. 1995, [ze zm., ostatnia z 28 III 2001 r.] 2007
- Cypru** [z 1960 r., wg stanu prawnego na 31 V 2012 r.] wyd. 2013
- Czarnogóry** [z 2007 r. ze zm., ostatnia z 31 VII 2013 r.] 2023
- Czech** [z 1992 r.] wyd. 1994, 2000
- Danii** [z 1953 r.] wyd. 2002
- Estonii** [z 1992 r.] wyd. 1997, 2000
- Filipin** [z 1987 r.] wyd. 2019
- Finlandii** [z 1919 r.] wyd. 1997, [z 1999 r.] wyd. 2003
- Francji** [z 1958 r., ze zm., ostatnia z 22 II 1996 r.] wyd. 1997, 2000 [ze zm., ostatnia z 28 III 2003 r.] 2005
- Grecji** [z 1975 r., ze zmianą z 6 III 1986 r.] wyd. 1992, [wg stanu prawnego na 1 VII 2005 r.] 2005

Gruzji [z 1995 r., ze zm., ostatnia z 4 X 2013 r.] wyd. 2015

Hiszpanii [z 1978 r.] wyd. 1993, [ze zmianą z 27 VIII 1992 r.] 2008

Holandii [z 1814 r., ze zm., ostatnia z 21 III 2002 r.] wyd. 2003

Indii [z 1949 r., ze zm., ostatnia z 25 I 2020 r.] wyd. 2020

Indonezji [z 1945 r., ze zm., ostatnia z 11 VIII 2002 r.] wyd. 2021

Irlandii [z 1937 r., ze zm., ostatnia z 24 VI 2004 r.] wyd. 2006

Islandii [z 1944 r., ze zm., ostatnia z 1 VII 1999 r.] wyd. 2009

Izraela [ustawy zasadnicze z lat 1948–1994] wyd. 2001

Japonii [z 1946 r.] wyd. 2014

Kanady [akty konstytucyjne z roku 1867 i 1982 wg stanu prawnego na 1 IV 1996 r.] wyd. 1998

Kenii [z 2010 r.] wyd. 2017

Liechtensteinu [z 1921 r., ze zm., ostatnia z 25 XI 2011 r.] wyd. 2013

Litwy [z 1992 r.] wyd. 1994, 2000, [ze zm., ostatnia z 13 VII 2004 r.] 2006

Luksemburga [z 1868 r., ze zm., ostatnia z 24 VI 2005 r.] wyd. 2006

Łotwy [z 1922 r., wg stanu prawnego na 15 X 1998 r.] wyd. 2001

Macedonii [z 1992 r.] wyd. 1999

Malty [z 1964 r., wg stanu prawnego na 1 IX 2007 r.] wyd. 2007

Maroka [z 2011 r.] wyd. 2015

Moldawii [z 1994 r., ze zm., ostatnia z 14 VII 2006 r.] wyd. 2014

Monako [z 1962 r., ze zm., ostatnia z 2 IV 2002 r.] wyd. 2012

Niemiec [z 1949 r., ze zm., ostatnia z 28 VIII 2006 r.] wyd. 2008

Norwegii [z 1814 r., ze zm., ostatnia z 19 VI 1992 r.] wyd. 1996

- Nowej Zelandii** [akty konstytucyjne z lat 1975–2003] wyd. 2018
- Portugalii** [z 1976 r., ze zm., ostatnia z 20 IX 1997 r.] wyd. 2000
- Republiki Południowej Afryki** [z 1997 r., ze zm., ostatnia z 6 X 2003 r.] wyd. 2006
- Rosji** [z 1993 r.] wyd. 2000
- Rumunii** [z 1991 r.] wyd. 1996
- Serbii** [z 2006 r.] wyd. 2018
- Słowacji** [z 1992 r.] wyd. 1993, [ze zm., ostatnia z 23 II 2001 r.] 2003
- Słowenii** [z 1991 r.] wyd. 1994, [ze zm., ostatnia z 27 VI 2006 r.] 2009
- Stanów Zjednoczonych Ameryki** [z 1787 r., z uwzgl. poprawki 27. z 1992 r.] wyd. 2002
- Szwajcarii** [z 1999 r.] wyd. 2000
- Szwecji** [z 1974 r.] wyd. 1991, [tekst jedn. z 1998 r.] 2000
- Turcji** [z 1982 r.] wyd. 2013
- Ukrainy** [z 1996 r.] wyd. 1999
- Watykanu** [akty z lat 1920–2000] wyd. 2008
- Węgier** [z 1949 r., tekst jedn. z 1990 r.] wyd. 1992, 1996, [ze zm., ostatnia z 30 V 2001 r.] 2002; Ustawa Zasadnicza Węgier [z 2011 r., uzup. o Postanowienia przejściowe z 30 XII 2011 r.] wyd. 2012, [ze zm., ostatnia z 26 IX 2013 r.] 2015
- Włoch** [z 1947 r., ze zm., ostatnia z 30 V 2003 r.] wyd. 2004
- Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej** [akty z lat 1297–2006] wyd. 2010
- Teksty konstytucji państw członkowskich UE, wg stanu prawnego na 1 lipca 2011 r., ukazały się w tomie Konstytucje państw Unii Europejskiej, pod red. W. Staśkiewicza, Warszawa 2011

